
ПОЛІТОЛОГІЯ

Бсї Г. А.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто основні проблеми, мету та способи класифікації методів сучасної прогностики, а також ключові напрями систематизації теоретико-методологічного потенціалу, запропоновано авторську схему класифікації основних методів політичного прогнозування.

Ключові слова: метод, класифікація методів, політичне прогнозування, політичні процеси.

Метод як критерій фундаментальності будь-якого дослідження є важливою категорією сучасної науки. Відомим є вислів: “Є метод – є наука, немає методу – немає науки”. Вживання таких дихотомій, поляризація та жорстке розмежування методів будь-якої науки є не зовсім доцільним та розумним, оскільки може призвести до однобічності, фрагментарності та замкненості здійснюваного дослідження, а слідом за цим і до неможливості проекції його результатів на практичну площину. Стирання міждисциплінарних рамок є позитивною тенденцією сучасної науки і свідчить про необхідність використання теоретико-методологічних здобутків однієї науки іншою. Політичне прогнозування має свою специфіку щодо методологічного інструментарію та потребує детального дослідження і систематизації. Методологічна база прогнозування налічує велику кількість методів, а тому постає питання, які з них можна використати в дослідженні політичних процесів, чи є доцільним виокремлення сфери аналізу кожного з них і як їх можна систематизувати.

Існує значна методологічною та методична спільність підходів до розробки прогнозів у різних галузях наукового знання. У той же час прогнозування в кожній окремій сфері має свою специфіку, обумовлену об’єктом прогнозування. У політичній науці основними

об'єктами прогнозування є політична система і політичний процес, а також їх окремі компоненти і суб'єкти. Проблемним питанням постає спроба систематизації методів політичного прогнозування.

Разом із значною кількістю методів прогнозування відомі багато способів їх класифікувати. Ці питання знайшли відображення в працях А. Ахременко, І. Бестужева-Лади, Е. Янча, М. Сертона, К. Ральфа, М. Ленца, Дж. Армстронга та ін. Проте вважати це питання задовільно вирішеним не можна, оскільки єдину, корисну і повну класифікацію зараз ще не створено. Тому метою статті є визначення мети, способів класифікації методів прогностики та вироблення авторської схеми класифікації основних методів політичного прогнозування.

Прогнозування є процесом виявлення різних варіантів розвитку предметів та явищ в майбутньому, а також передбачає вибір найкращого з них. Прогнозування як засіб дослідження проблем майбутнього є формою конкретизації наукового передбачення, такою ж як планування, програмування, проектування. Разом з тим, прогнозування не передбачає активного впливу на майбутнє, якогось певного рішення щодо проблем майбутнього. Воно дозволяє виявити весь спектр можливих варіантів майбутнього, враховуючи взаємовиключні варіанти, що завідомо не під силу жодній з інших форм конкретизації наукового передбачення [2, 6]. Прогнози можуть і повинні безперервно і паралельно супроводжувати розробку планів, програм, проєктів, рішень, пояснюючи вихідну ситуацію та перспективи, а головне наслідки їх виконання. Прогнозування розвивається сьогодні як у межах окремих сфер, так і в міждисциплінарному спектрі.

Метод (від грецьк. *methodos* – шлях дослідження, вчення) – спосіб досягнення будь-якої мети, сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного пізнання дійсності, існує в науці як результат осмислення певних комплексних сукупностей конкретного досвіду і пов'язаний з операціоналізацією теоретичного знання. У широкому сенсі розуміється як свідомий спосіб досягнення результату, вирішення поставлених завдань, він передбачає послідовність дій, що вживаються в процесі пізнавальної діяльності на основі свідомого та чітко сформульованого плану [4, 57].

Метод політичного прогнозування можна визначити як складний спосіб (або сукупність простих прийомів) дослідження перспектив розвитку політичних явищ і процесів, конкретна форма послідовних теоретичних і практичних підходів до розробки прогнозів на основі всебічного пізнання об'єкта прогнозування. Таким чином, методи прогнозування дозволяють репрезентувати досліджуваний

об'єкт як певну динамічну систему взаємодій різних явищ, знайти закономірності їх впливу одне на одного і тим самим дають можливість відтворити з певною мірою вірогідності поведінку цієї системи в майбутньому. У багатьох випадках жоден з методів сам по собі не може забезпечити необхідну міру достовірності й точності прогнозу, але будучи використані в певних поєднаннях з іншими, вони виявляються досить ефективними: переваги одного методу компенсують недоліки іншого. Необхідність комбінування різних методів часто виникає при прогнозуванні процесів, що характеризуються наявністю складних взаємозв'язків. Використання комбінації методів є одним із шляхів верифікації прогнозів. Збіг результатів прогнозування, отриманих різними методами, є одним зі свідчень їх надійності.

Відповідно, А. Ахременко визначає політичний прогноз як ймовірнісне, науково обґрунтоване судження про можливі стани політичних систем, процесів і суб'єктів у майбутньому, про тенденції їх розвитку [3, 23]. Звідси можна зробити висновок, що політичне прогнозування – це процес науково обґрунтованого припущення про можливі шляхи розвитку політичних подій у майбутньому, вироблення рекомендацій для практичної діяльності в певних умовах.

Що ж до визначення мети класифікації методів політичного прогнозування, то можна вказати дві основні: це, по-перше, забезпечення процесу вивчення і аналізу методів, по-друге, обслуговування процесу відбору того чи іншого методу для здійснення прогнозування певного об'єкта.

Існують два основні типи класифікації: послідовна і паралельна. Послідовна класифікація передбачає поділ родового поняття на видові. При цьому повинні дотримуватися наступні основні правила:

- 1) підстава поділу (ознака) повинна залишатися однією і тією ж при утворенні будь-якого видового поняття;
- 2) обсяги видових понять повинні виключати один одного (вимога відсутності перетину класів);
- 3) обсяги видових понять повинні вичерпувати обсяг родового поняття (вимога повного охоплення всіх об'єктів класифікації).

Паралельна класифікація передбачає складну інформаційну підставу, що містить цілий ряд ознак. Основний принцип такої класифікації – незалежність вибраних ознак, кожна з яких є вагомою, всі разом одночасно властиві предмету і лише їх сукупність дає вичерпне уявлення про кожний клас. Послідовна класифікація має наочну інтерпретацію у вигляді деякого генеалогічного дерева, охоплює всю сферу в цілому і визначає місце та взаємозв'язки

кожного класу в загальній системі. Тому вона є більш прийнятною для вивчення, дозволяє методично більш струнко представляти сферу знань, що класифікується.

Отже, можна зробити висновок, що класифікацію методів політичного прогнозування доцільно розробляти, виходячи з таких принципів: достатня повнота охоплення методів, єдність класифікаційної ознаки на кожному рівні, неперетинання розділів класифікації, відкритість класифікаційної схеми.

Узагальнюючи доробок вітчизняних і зарубіжних вчених, можна стверджувати, що вони переважно визначають такі методи, які можуть бути використані для прогнозування політичних процесів: індивідуальної експертної оцінки; колективної експертної оцінки; “делфі”; експертного опитування; “мозкової атаки”; екстраполяції; інтерполяції; історичної аналогії; побудови сценаріїв; імітаційних ігор; побудови дерева цілей; сітьових граф; аналізу взаємних впливів тощо.

Існує безліч спроб систематизації методів прогнозування. Однією з таких є спроба І. Бестужева-Лади виокремити три способи формування інформації про майбутнє як основи прогнозування. Це є думка, оцінка перспектив розвитку майбутнього стану прогнозного явища на основі життєвого (професійного, службового, наукового) досвіду, частіше за все за допомогою аналогії з достатньо добре відомими наслідками схожих явищ та процесів; умовне продовження в майбутнє (екстраполяція) тенденцій, закономірності розвитку яких в минулому та майбутньому добре відомі; модель майбутнього стану того чи іншого явища, процесу, побудована відповідно до очікуваних або бажаних змін ряду умов, параметрів і т.д., про перспективи розвитку яких достатньо добре відомо [4, 36]. Відповідно до цього науковець формулює три способи розробки прогнозів:

1) анкетування (інтерв'ювання, опитування, генерація ідей) – опитування населення та експертів за певною методикою з метою упорядкувати, об'єктивувати суб'єктивні оцінки прогнозного характеру. Особливо велике значення мають експертні оцінки.

2) екстраполяція (зокрема інтерполювання між двома відомим моментами процесу) – побудова динамічних (статистичних або логічних) рядів розвитку показників прогнозуючого процесу з можливо більш ранньої дати в минулому аж до дати упередження прогнозу. Суттєвий ефект при цьому дає використання формул складної екстраполяції, висновків теорії можливостей, теорії ігор – усього арсеналу сучасної математики і кібернетики, що дозволяє точніше оцінювати масштаби можливих зрушень в екстраполюючих тенденціях.

3) моделювання – побудова прогностичних пошукових та нормативних моделей (враховуючи імітаційні динамічні моделі) з урахуванням можливої або бажаної зміни прогнозуючого явища на дату упередження прогнозу по відомим або не відомим даним про масштаби та напрямок змін. Найбільш змістовна та ефективна прогностична модель – система рівнянь. Але оскільки цього в багатьох випадках важко досягти, то мають значення усі можливі види моделей: імітації, граfi, матриці тощо [5, 38-47].

У класифікаційній моделі австрійського дослідника Е. Янча наявні ще два способи: методи історичної аналогії та сценарії майбутнього. Перший полягає в співставленні прогнозованого процесу зі схожим процесом, який вже мав місце в минулому, для одержання відповідних висновків про можливість протікання прогнозованого процесу, а другий – у створенні описової картини розвитку подій і їх майбутнього стану шляхом проходження двох етапів:

- 1) підготовка сценарію – виявлення найсуттєвіших рис описуваного явища (створення системної моделі описуваного об'єкта);
- 2) написання сценарію – послідовний, поетапний опис того, що може відбутись, з максимальним врахуванням усіх чинників [6].

Американські дослідники М. Сертон і К. Ральф запропонували свою класифікацію методів. Вони поділили прогностичні техніки на п'ять груп: 1) інтуїтивні методи, які включають індивідуальне (експертне) прогнозування, опитування, панелі та дельфійську техніку. Причиною групування цих методів у один сектор є те, що всі вони мають у своїй основі суб'єктивну думку; 2) екстраполяція тенденцій; 3) аналогія; 4) кореляція тенденцій; 5) динамічні прогностичні моделі [7]. Ця система, без сумніву, має в основі класифікацію методів Р. Ленца, одного із засновників технологічного прогнозування, але М. Сертон і К. Ральф доповнили її новими методами.

Досить цікавий варіант типології методів прогнозування запропонував Дж. Армстронг. Він виокремлює три найбільш загальні лінії розмежування методів: 1) об'єктивні – суб'єктивні; 2) казуальні – наївні; 3) лінійні – нелінійні. Суб'єктивними є методи, які передбачають нечіткі й досить специфічні процеси для аналізу вихідних даних. Вони можуть спиратися на прості або складні процеси, можуть використовувати об'єктивні або суб'єктивні дані, можуть супроводжуватися формальним аналізом, але головною характеристикою суб'єктивних методів є те, що усі прогностичні висновки формуються в голові аналітика.

Отже, можна зробити висновок, що до таких методів можна віднести методи індивідуальних та колективних експертних оцінок,

експертного опитування, дельфійський метод, метод “мозкової атаки”, метод комісій, сценаріїв тощо. Об’єктивні методи ж спираються на чітко специфіковані процеси аналізу даних. Ці методи можуть бути простими і складними, використовувати об’єктивні чи суб’єктивні дані, можуть супроводжуватися формальним аналізом або ні. Однак, головною специфікою об’єктивних методів є те, що вихідні дані трансформуються в прогностичні висновки за допомогою процесів, які можуть незалежно здійснювати й інші дослідники і при цьому отримати аналогічні результати. До таких методів можна віднести екстраполяцію, факторний аналіз, сітьові графи, математичне моделювання та ін. Найбільш значимим моментом в аналітичній практиці є свідомий вибір між суб’єктивними та об’єктивними методами прогнозування, що є запорукою ефективного і правдивого прогнозу політичних подій.

Друга група характеризується наступними ознаками: наївні методи не претендують на встановлення причинно-наслідкових зв’язків в прогнозованій ситуації, вони обмежуються аналізом даних тільки по змінній, що цікавить дослідника; казуальні методи встановлюють причинно-наслідкові зв’язки між залежною змінною (та, що цікавить дослідника) та незалежними змінними (ті, що пояснюють поведінку залежної).

Третя група представлена лінійними та нелінійними методами прогнозування. Перші передбачають звичайну логіку причинно-наслідкових взаємозв’язків, яка може бути виражена класичною формулою: $Y = a + b_1 X_1 + b_2 X_2$, де Y – прогнозна змінна, X – казуальні змінні, a – константа, b – взаємозв’язок [1, 187-189]. Лінійні методи досить прості та надійні, а головне характеризуються незначними вимогами щодо ресурсів. Нелінійні методи, навпаки, складні для розуміння та потребують обробки великого масиву даних. Однак відмінності між лінійними та нелінійними методами прогнозування не є досить значимими. Цікавою особливістю запропонованої Дж. Армстронгом схеми є те, що типологізація методів відбувається як по горизонталі, так і по вертикалі. Тобто у більшості випадків об’єктивні методи є казуальними та лінійними.

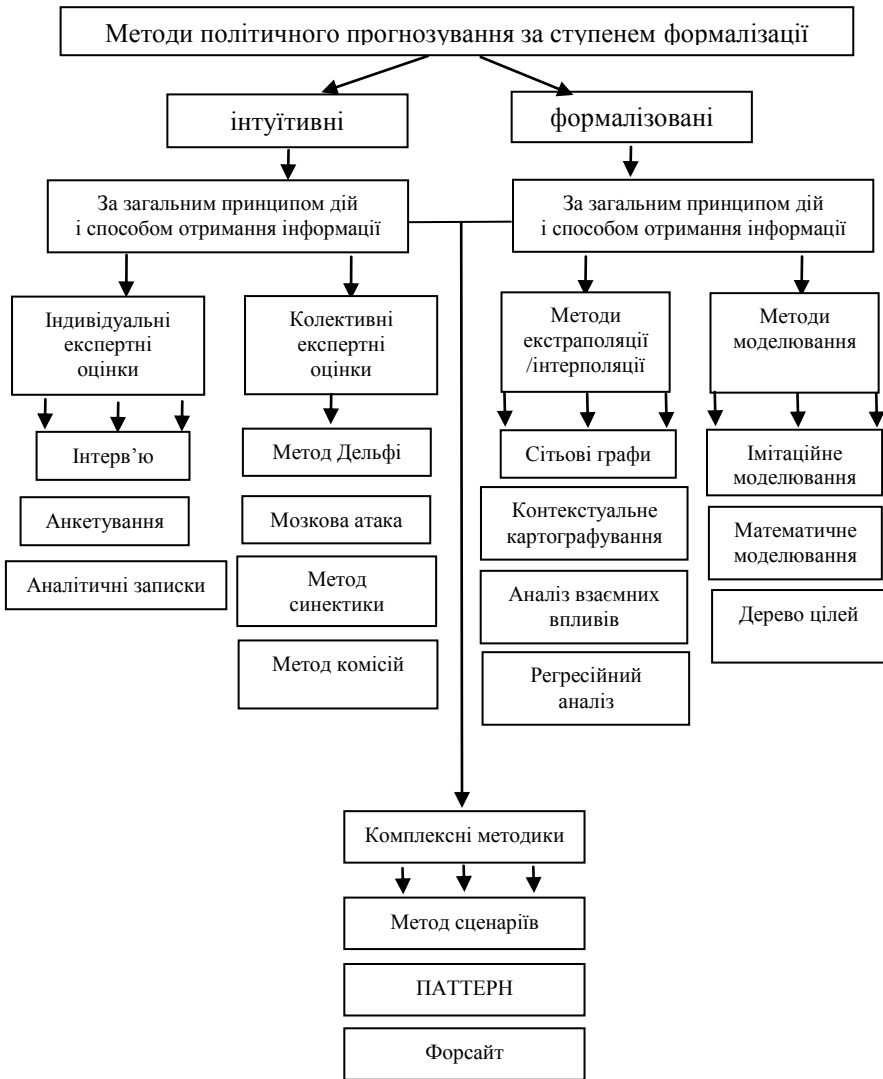
Існує ще багато варіантів систематизації методів прогнозування, але зупинятися на них немає сенсу, оскільки всі вони більш менш подібні до тих, які були наведені вище. У підсумку зауважимо, що складно виокремити якусь одну систему методів прогнозування, яка б відповідала усім правилам і принципам класифікації. Жодна з них не може набувати ролі абсолютного пізнавального інструментарію, оскільки, наприклад, при дотриманні принципу єдності

класифікаційних ознак на кожному рівні не дотримується принцип повноти охоплення методів тощо. Загалом усі класифікаційні схеми не повинні бути орієнтовані на порівняльну оцінку методів прогнозування. Їх головна мета – надати інформацію про наявність того чи іншого методу та полегшити його вибір при здійсненні прогнозування політичних процесів. Тому основною характеристикою класифікаційної схеми повинна бути її відкритість, адже нині дедалі частіше стає нормою методологічний плюралізм, утверджується методологічний обмін і співробітництво як у міждисциплінарному напрямку, так і між вітчизняною і західною наукою. Так, американський політолог Дж. Моузес у своїй статті “Методологія політичної науки: роздуми про європейську перспективу” зазначає, що відмінності між методиками політичного аналізу та прогнозування американської та європейської науки дедалі скорочуються [8].

Розглянувши деякі способи систематизації методів політичного прогнозування, спробуємо запропонувати авторський варіант вирішення цієї проблеми. Виробити одну класифікацію методів політичного прогнозування, в якій би чітко були розмежовані критерії поділу поняття і в той же час яка б охоплювала усі методи, що можуть використовуватися в політичному прогнозуванні вкрай складно, майже не можливо. Але можна класифікувати родові поняття методів за певними критеріями, наприклад:

- 1) за ступенем формалізації: формалізовані, інтуїтивні;
- 2) за суб’єктивним складом: експертні, не експертні;
- 3) за кількістю змінних: одномірні, багатомірні;
- 4) за цільовою ознакою: нормативні, пошукові;
- 5) за характером розвитку подій: статичні, динамічні;
- 6) за кількістю учасників: індивідуальні, групові.
- 7) за способом отримання прогнозної інформації: експертна думка, екстраполяція, моделювання.

За кожним з цих критеріїв можна систематизувати конкретні прогнозні методи. Спробуємо подати таку схему за першим критерієм, тобто за ступенем формалізації:

Такі схеми можна виробити за кожним з вищенаведених критеріїв. Головною їх особливістю є те, що вони дають можливість повного охоплення усіх можливих методів, що використовуються в прогнозуванні політичних процесів.

Отже, в ході нашого дослідження вдалося визначити основні мети систематизації методів прогностики, а саме: забезпечення процесу вивчення і аналізу методів і оптимізація процесу відбору того чи іншого методу для здійснення прогнозування певного об'єкту. Також запропонована класифікаційна схема є досить логічною та послідовною. Важливо те, що вона залишається відкритою для доповнення іншими методами прогнозування.

Звичайно, кожен прогнозний об'єкт є діалектичною єдністю індивідуального (неповторного) та загального (типового). Загальні риси є повторюваними та створюють певні закономірності, а тому й методологія їх дослідження має спиратися на традиційний арсенал методів та прийомів політичного прогнозування. Але в той же час сфера політичного є настільки змінною, у ній переплітаються безліч зв'язків раціонального та ірраціонального, що засоби дослідження, які застосовуються в одному випадку (при вирішенні певної проблеми), зовсім не придатні в іншому. Необхідно шоразу шукати новий шлях дослідження політичних явищ та процесів, оскільки методи політичного прогнозування повинні враховувати специфіку та особливості досліджуваного об'єкта. Саме тому будь-яка класифікаційна схема методів політичного прогнозування повинна бути відкритою для доповнення новими методами. Це допоможе подолати однобічність, фрагментарність здійснюваного дослідження, забезпечить досягнення ефективності та підвищить вірогідність політичного прогнозу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бестужев-Лада И. В.* Прогнозирование как особая категория похода к проблемам будущего. – М. : Прогресс, 1970. – 234 с.
2. *Ахременко А. С.* Политический анализ и прогнозирование : учеб. пособие. – М. : Гардарики, 2006. – 333 с.
3. *Боршшопец К. П.* Методы политических исследований : [учеб. пособие для студентов вузов]. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 221 с.
4. *Бестужев-Лада И. В.* Окно в будущее. Современные проблемы социального прогнозирования. – М. : Мысль, 1970. – 206 с.
5. Арутюнов В. Х. Філософія глобальних проблем сучасності : [навч. посібник] / В. Х. Арутюнов, В. М. Свінцицький [Електронний ресурс]. – К. : КНЕУ, 2003. – 90 с. // Електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-7138.html>.
6. *Gentry L.* The forecasting classification grid: a typology for method selection [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jgbm.org/page/5%20Dr.%20Lance%20Gentry.pdf>.

7. Турунок С. Г. Политический анализ: Курс лекций : учебное пособие. – М. : Дело, 2005. – 359 с.
8. Moses J. Mapping political methodology: reflections on a european perspective // European political science. – 2005. – Issue 6. – P. 59.

Бей А. А. Методологические проблемы прогнозирования политических процессов.

Рассматриваются основные проблемы, цели и способы классификации методов современной прогностики, а также основные направления систематизации теоретико-методологического потенциала. Предложена авторская схема классификации основных методов политического прогнозирования.

Ключевые слова: метод, классификация методов, политическое прогнозирование, политические процессы.

Biei G. A. Methodological problems of forecasting the political process.

The main issues, goals and way of prognostication methods classification are considered. The basic directions of systematic theoretical and methodological potential are analyzed; the author's classification scheme of basic methods of political forecasting is given.

Keywords: method, classification of methods, political forecasting, political processes.

Кудінов І. О.

ПОНЯТІЙНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ

Стаття присвячена дослідженню сутнісних характеристик політичної стратегії як різновиду продовження стратегії воєнної. Визначаються особливості предметного поля стратегії у взаємозв'язку із смисловою визначеністю політики.

Ключові слова: стратегія, політика, воєнна стратегія, політична стратегія, стратегема.

Суспільний розвиток базується на потребі особистості в самореалізації, задоволення якої сприяє реалізації творчого потенціалу всієї соціальної системи. Відповідний процес відбувається за умов постійного впливу на особистість зовнішнього середовища та необхідності поєднання особистісних інтересів з вимогами суспільства. Результатом такої взаємодії є формування стратегічного ставлення до життя, проявом якого є наявність в особистості